

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen palvelustrategia, Espoon kaupungin lausunto

Yleistä

Espoon kaupunki kiittää mahdollisuudesta lausua Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen (LUVN) palvelustrategiasta. Lähtökohtanaan täytyy olla vain ja ainoastaan se, että hyvinvointialue ja kaupungit järjestävät yhdessä toimivat, laadukkaat ja kustannusvaikuttavat palvelut seudun asukkaille.

Espoon kaupunki on lausunnossaan kiinnittänyt erityisesti huomioita yhdyspintoihin ja Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue kanssa tehtävään yhteistyöhön Espoon kaupungin lähtökohdista, ja toivoo, että niistä on hyötyä, kun Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue valmisteleo omaa palvelustrategiaansa.

1.Strateginen yhteen toimivuus: Miten arvioitte Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen palvelustrategialuonnoksen ja kunnan strategian ja tavoitteiden yhteen toimivuutta?

Espoo on Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen suurin ja nopeimmin kasvava kaupunki. Espoossa oli ennakkotietojen perusteella heinäkuun lopussa 310 100 asukasta, joka on 63,1 prosenttia hyvinvointialueen asukkaista. Palvelustrategialuonnoksen pohjana käytetty väestöpohja ja väestöennuste tulevaisuuteen ovat jo vanhentunutta tietoa. Espoo katsoo, että palvelustrategiassa tulee käyttää uusimpia ja kuntien vahvistamia väestötietoja palvelustrategian ja palveluverkon pohjana.

Espoon kannalta koko sote-uudistuksen rahoitus on kriittinen kysymys. Hyvinvointialueiden rahoitusvajeen ratkaiseminen on tehtävä valtion kanssa siten, ettei se entisestään heikennä Espoon kaupungin edellytyksiä järjestää esimerkiksi lasten ja nuorten palveluita. Espoo katsoo, että kuntien valtionosuusjärjestelmää ei tule muuttaa siksi ja siten, että hyvinvointialueelle (HVA) saataisiin lisää rahoitusta kuntien kustannuksella. Sote-uudistuksessa Espoo tehtiin täysin riippuvaiseksi valtionosuudesta, jolloin on kestävämpää, että Espoon ja kuntien VOS-järjestelmää lähdetäisiin heikentämään.

On tärkeätä varmistaa, että emme rakenna päällekkäisiä tehtäviä hyvinvointialueen kanssa. Hyvinvointialueen on vastattava hyvinvointialueen järjestettäviksi siirtyneistä tehtävistä. Kaupungille ei voi jäädä sellaisia tehtäviä, joihin se ei enää saa rahoitusta, kun rahoitus on siirtynyt tehtävien siirron myötä hyvinvointialueelle. Kaupungin ja LUVN:in tulee rakentaa hyvät keskusteluyhteydet hyvinvointialueen kanssa, jotta vastuuta voidaan ratkoa yhdessä rakentavassa hengessä.

Länsi-Uudenmaan väestö kasvaa, vanhenee ja monikulttuuristuu. Muutokset koskevat erityisesti Espoota, jossa väestönkasvu ja vieraskielisten osuudet ovat suurimpia. Espoon suurimmat kaupunginosat ovat suurempia kuin osa hyvinvointialueen kaupungeista. Väestön painopisteet ja kehitys tulee ottaa lähtökohdaksi myös hyvinvointialueen palvelustrategiassa.

Espoon tavoitteena on mahdollistaa kasvun jatkuminen tulevaisuudessa. Merkittävä osa kasvusta on tarkoitus ohjata runkoyhteyksien varrelle, parhaiten saavutettavissa oleville alueille. Hyvinvointipalveluiden verkon kehittämisen tulee tukea palveluiden kestävää saavutettavuutta.

Toimitilaverkon kehittämisessä tulee tehdä tiivistä yhteistyötä kaupungin kanssa, jotta parhaan saavutettavuuden alueilla voidaan tehdä tarvittavat tilavaraukset ja tilaverkoston kehittämisessä voidaan huomioida kiinteistöjen uudet käyttömahdollisuudet.

Pieniä toimipaikkoja yhdistetään isommiksi kokonaisuuksiksi, jolloin aluevarausten kokokin kasvaa. Keskittämisen seurauksena etenkin kaupunkikeskuksissa paine uusille varauksille kasvaa. Palveluasumisen tarve kasvaa, mikä edellyttää varauksia erityisasumiseen kaikilla suuralueilla.

2. Yhteistyö yleisesti: Miten onnistuneesti palvelustrategialuonnos ottaa huomioon hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyön alueet ja rakenteet?

Yhteistyörajapintojen kannalta on ratkaisevan tärkeää, että hyvinvointialueella ja kaupungeilla on yhteinen tilannekuva. Ensimmäinen huomio kiinnittyy palvelustrategian tietopohjaan ja sen esittämiseen palvelustrategialuonnoksessa. Väestöennusteen osalta palvelustrategialuonnoksessa käytetään Tilastokeskuksen tuottamaa väestöennustetta. Tätä ei kuitenkaan mainita lähteenä. Espoon kaupungin näkökulmasta Tilastokeskuksen tuottaman väestöennusteen käyttäminen palvelustrategiatyön pohjana on erittäin ongelmallista, sillä kyseinen ennuste aliarvioi suurten kaupunkien väestönkasvun. Keski suurten ja pienten kuntien osalta ennuste on toimiva.

Tämä suuria kaupunkeja koskeva ongelma on ollut tiedossa jo pitkään ja tästä syystä Espoo, Helsinki ja Vantaa tuottavat itse niitä koskevat väestöennusteet. Ero Tilastokeskuksen ennusteen ja Espoon kaupungin ennusteen välillä on vuonna 2030 noin 8 000 asukasta ja vuonna 2040 noin 30 000 asukasta. Prosentuaalista kasvua tarkasteltaessa Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuosina 2021–2030 Espoon väestö kasvaa 12 % kun Espoon väestöennusteen perusvaihtoehdon mukaan kasvu on 14,4 %, nopean kasvun ennusteen mukaan jopa 17 %. Kyse on siis palvelutuotannon näkökulmasta merkittävästä erosta. Palvelustrategiatyössä olisi syytä Espoon osalta käyttää Espoon kaupungin väestöennustetta, joka on saatavilla osoitteessa aluesarjat.fi. Muiden Länsi-Uudenmaan kuntien osalta voi käyttää Tilastokeskuksen ennustetta. Väestöennustetiedon lähteet tulee myös merkitä näkyviin, jotta palvelustrategiaa lukeva pystyy arvioimaan siinä käytettyä tietopohjaa.

Vieraskielisen väestön osalta tietopohjana olisi syytä käyttää uutta Uudenmaan maakunnan vieraskielisen väestön ennustetta vuosille 2022–2040. Julkaisu on saatavilla osoitteessa: <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/uudenmaan-maakunnan-vieraskielisen-vaeston-ennuste-vuosille-2022-2040> Myös vieraskielistä väestöä koskevan tiedon osalta näkyvillä tulisi olla viitetiedot siitä, mistä lähteestä tieto on peräisin ja mitä ajankohtaa se koskee. Esimerkiksi sivulla kolme mainitaan vieraskielisen väestön osuuden Espoossa olevan 35 % vuonna 2030. Tältä tiedolta puuttuu lähde ja uuden vieraskielisen väestön ennusteen mukaan osuus olisi 28 %.

Julkaisussa esitetyt väestötiedot ovat pääosin vuodelta 2022, mutta väestönkasvua laskettaessa kantalukuna on kuitenkin käytetty vuotta 2021. Väestötiedoille ei tekstissä eikä kuvioissa anneta vuosilukuja. Nopeasti kasvavan Espoon kaupungin näkökulmasta tämä on erittäin ongelmallista. Myöskään palvelustrategian lukija ei pysty arvioimaan siinä käytettyä tietopohjaa, kun lähteet ja tilastovuodet puuttuvat. Lähtötietoina käytettävien väestötietojen tulisi olla samalta ajankohdalta ja kaikista kuvioista ja teksteistä tulee ilmetä, mitä ajankohtaa tieto koskee. Esimerkiksi sivulla 4 olevasta kuvioista puuttuvat kaikki lähteet ja tiedot ajankohdasta, jota ne koskevat.

Asumispalveluiden tarve kasvaa väestön ikääntymisen seurauksena ja Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue tarvitsee uusia tontteja ympärivuorokautista ja yhteisöllistä asumista varten ja haluaa lisätä yhteisöllistä asumista ja hoivakotiasumista. Hyvinvointialueen tulee ylläpitää yhdessä kaupungin kanssa pitkän tähtäimen suunnitelma tarvittavien tonttien varmistamiseksi. Siinä vaiheessa, kun tontille haetaan toteuttajaa, LUVN:in tulee määrittää, toimivatko he itse kohteissa palveluntuottajana vai ostavatko palvelut yksityiseltä toimijalta. Kaupunki luovuttaa jatkossakin Y-tontit ensisijaisesti espoolaisten tarpeisiin. Hankkeen toteuttaminen saattaa edellyttää asemakaavoitusta tai asemakaavan muutosta, jolloin se on huomioitava hankkeiden aikataulussa. LUVN:in tulee sitoutua hankkeisiin ja suunnitteluun alusta lähtien. Asemakaavaprosessi kestää vähintään 2-4 vuotta.

LUVN:in toteuttaessa toimitilojen omistus- ja vuokrasuhteiden arviointia ja laatiessaan toimitilastrategiaansa, on kaupungille tärkeää saada mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tiedoksi ne mahdolliset kohteet, joiden käytöstä LUVN luopuu. Tärkeää on myös käytössä olevien kohteiden korjaus- ja muutostarpeen kohdistaminen juuri niihin kohteisiin, joiden pitkäaikainen käyttö on jatkossakin varmistettu. Suuriin korjauksiin tarvitaan aina LUVN:in sitoumus kohteen käytön jatkumisesta 10–20 vuoden ajalle.

LUVN:in toimitilastrategian laadinnassa tarvitaan yhteistyötä kaupungin ja LUVN:in välillä, jotta voidaan varmistaa uusien kohteiden osalta sijainti ja soveltuvuus (esim. ikääntyvien palvelut) kaupungin näkökulmasta kaupungin omaan palvelutarpeeseen.

Ympäristö- ja rakennusvalvontapalveluiden kannalta keskeiset yhteistyön tarpeet LUVN:in kanssa liittyvät yhteisten toimintamallien luomiseen ympäristöterveydenhuollon, ympäristövalvonnan ja rakennusvalvonnan kanssa. Tarvitaan myös yhteistyötä Ilmastomuutokseen sopeutumisessa, elintarvike- ja talousvesiperäisissä epidemiatapauksissa ja ympäristövahinkotilanteissa, varautumisessa, erityisasumisen (hoiva-asumisen) lausuntomenettelyssä, pelastuslaitoksen lausuntomenettelyssä ja rakentamisen tarkistuksissa.

Yleisesti on tärkeitä, että Espoon ja LUVN johdon kanssa on sovittu yhteistyön tavoista ja rakenteista, sekä niistä tavoitteista, jotka ovat molemmille yhteisiä. Tämä edellyttää yhteistä tilannekuvaa asiakkaistamme.

3. Yhteistyöalueet tarkemmin: Miten arvioitte palvelustrategialuonnoksen sisällön kattavuutta ja tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyön näkökulmasta seuraavien yhteistyöalueiden osalta:

3A. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen Espoon kaupungin omassa toiminnassa tehdään asukas- ja asiakaslähtöisesti kunkin toimialan ja tulosyksikön oman perustehtävänsä kautta. On tärkeää varmistaa, että emme rakenna päällekkäisiä tehtäviä hyvinvointialueen kanssa. Yhteistyön hyvinvointialueen kanssa pitää perustua siihen, että molemmat hoitavat oman perustehtävänsä hyvin, ja yhteistyö terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi tuottaa lisäarvoa ja on kustannusvaikuttavaa. Hyviä esimerkkejä voi ottaa toimivasta yhteistyöstä Länsi-Uudenmaan pelastuslaitoksen ja Länsi-Uudenmaan poliisin kanssa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tulee miettiä koko kaupunkiyhteisön näkökulmasta. Kuten Espoo-tarinassa todetaan ”Espoossa palveluja tuottaa koko kaupunkiyhteisö, ei vain kaupunkiorganisaatio.”

Kuten todettua, Espoolla hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tehdään kaikissa yksiköissä perustehtävän kautta. Onkin tärkeää, että yhteistyö on toimivaa LUVN:in ja Espoon eri yksiköiden välillä. Espoossa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen organisoidaan hallintosäännön mukaisesti elinvoiman tulosalueelle, ja kasvun ja oppimisen toimiala sekä kaupunkiympäristön toimiala vastaavat terveyden ja hyvinvoinnin edistamisestä vastuualueillaan.

Espoossa on tavoitteena parantaa tiedolla johtamisen sekä dataperustaisen päätöksenteon toimintamalleja myös hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta. Tällä osa-alueella on hyödyllistä tehdä yhteistyötä LUVN:in kanssa, sillä asiakkaat ovat yhteiset.

Järjestöjen ja osallisuuden tehtävät kytetään osaksi kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtäviä. On sovittava hyvinvointialueen kanssa vastuita mm. järjestöjen tukemisesta jatkossa sekä pyrittävä varmistamaan, että järjestöt eivät putoa organisaatorajojen väliin. Espoolla on ennen hyvinvointialueuudistusta ollut hyvät toimintatavat järjestöjen sekä yleisesti hyvinvoinnin edistämisen osalta. On tärkeitä varmistaa, että hyviä toimintamalleja ei lopeteta tässä muutokohdassa.

Tuleva TE-palveluiden uudistus kytkeytyy vahvasti hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Tuleva muutos kannattaa huomioida jo nyt uusia ratkaisuja suunniteltaessa. Myös tässä muutosvaiheessa on olennaista tehdä yhteistyötä LUVN:in kanssa, jotta esimerkiksi työkykyasiat saadaan asiakkaiden näkökulmasta hoidettua hyvin.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä on syytä muistaa erilaiset asukasryhmät. Espoossa erityisen tärkeää on lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen. Lisäksi maahanmuuttajataustaisten kotoutumiseen liittyvät haasteet ovat olennaisia.

Liikuntapalveluilla edistetään laajasti asukkaiden ja asiakkaiden hyvinvointia eri liikunnan terveyttä edistävillä toimenpiteillä. Liikunnalla on tutkimusten mukaan selkeä vaikutus terveyden edistämiseen ja fyysisen ja henkisen kunnon ylläpitoon. Osallistamalla ryhmätoimintaan voidaan merkittävästi vähentää yksinäisyyden mukana tuomia ongelmia. Liikuntapalveluita tuotetaan laajasti eri toimijoiden kanssa kaiken ikäisille eri taustoista riippumatta. Liikunnan palvelut painottuvat ennaltaehkäisevään toimintaan ja palvelut ovat helposti saavutettavissa.

Yhteistyössä ennaltaehkäisevien palveluiden merkitys ja palveluketjujen hyödyntäminen osana hyvinvointialueen asiakasprosesseja on tärkeää. Liikuntaetuisuuksia tulee tarkastella alueellisesti ja yhteistyö palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä sekä resurssoinnissa on huomioitava.

Hyvänä esimerkkinä voi todeta Espoossa käyttöön otetun +68 seniorirannekkeen mahdollistamien palveluiden yhteiskäytön edistäminen. Tällä hetkellä vain espoolaiset seniorit voivat käyttää uimahallien ja kuntosalien palveluita maksutta. Yksinäisyyden ehkäisyä on voitu vähentää lisäämällä +68 seniorin ystävän oikeus maksuttomaan palveluun. Hyvinvointia tukevien liikkuvien palveluiden yhteinen kehittäminen ja resurssointi ja terveystasemilla toteutettu liikuntaneuvonta asiakasohjauksen työkaluna. Toinen esimerkki voisi olla digitaalisten palveluiden yhteinen

kehittäminen, matalan kynnyksen liikuntatarjonta liveinä tallenteina ja yhteinen viestintä asukkaille.

Kulttuuripalveluilla edistetään sekä asukkaiden ja asiakkaiden omaehtoista hyvinvointia että taiteen ja kulttuurin kautta saatavilla hyvinvointia edistävillä vaikutuksilla. Kulttuurilla on merkittävä ja tutkittu yhteys muun muassa positiiviseen mielenterveyteen. Saavutettavat, helposti lähestyttävät ja matalan kynnyksen kulttuuripalvelut auttavat paitsi edistämään osallistujien mielenterveyttä, niin kiinnittymään ympäröivään yhteiskuntaan osallistujan taustasta tai varallisuudesta riippumatta.

Kulttuuripalveluita tehdään yhdessä, oman palvelutuotannon lisäksi merkittävä osa palveluista tehdään yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Moninaisilla kulttuuripalveluilla edistetään laaja-alaisesti asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta sekä turvallisuuden tunnetta. Taiteen ja kulttuurin palvelut tarjoavat myös kielestä riippumattomia tapoja osallistua yhteiskuntaan ja toisaalta keinoja oppia kieltä. Palveluja tuotetaan eri ikäisille, eri elämäntilanteissa oleville asukkaille niin, että jokaisella on mahdollisuus elää hyvää elämää.

Asiakasohjauksen yhteistyölle on lukuisia yhteistyörajapintoja. Kirjastojen palveluilla on erittäin tärkeä merkitys monikielisten perheiden lukutaidon tukemisessa, kaikkien lukutaitojen edistämiseksi on merkittävä rooli osallisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden mahdollistajina. Lukutaidot ovat avain osallisuuteen ja digitaaliset taidot tärkeä kansalaistaito. Ennaltaehkäisevien palvelujen merkitys, yhteisten koulutusten ja hyvien käytänteiden sekä menetelmien säännöllinen jakaminen, aiemmin muun muassa paljon kiitetty yhteinen koulutussarja ”Luovat menetelmät vanhustyössä”. Jaettu yhteinen ymmärrys taiteen ja kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnille ja siihen liittyvän tietotuotannon tukeminen monisektorisesti, työntekijöiden osaamisen kehittäminen.

Kirjaston hakeutuvaa palvelua on tehostettu uudella tavalla palvelumalleilla. Espoolaiset palvelutalot voivat tilata kirjastosta teemojen mukaista aineistoa Postin kuljettamana. Kirjastopalvelujen ja hyvinvointialueen kanssa kehitettävä asiakaslähtöisiä toimintamalleja päihteitä käyttävien asiakkaiden kohtaamiseen ja päihdehaittojen ennaltaehkäisemiseen, yhteistä palveluohjauksen kehittämistä julkisten palveluiden ja järjestöjen välillä.

Espoossa kehitetyn Kaikukortin käyttämisen jatkaminen ja yhteisökortin käytön edistäminen sekä Kaikukanta -tiedonkeruujärjestelmän yhteiskehittäminen yhdessä LUVN:in kanssa on tärkeää. Kaikukortteja voivat saada Kaikukortti-verkostoon kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) tai hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) toimijoiden sekä joidenkin järjestöjen asiakkaat, jotka ovat vähintään 16-vuotiaita ja tiukassa taloudellisessa rahatilanteessa eivätkä voi siitä syystä hankkia pääsylippuja tai kansalaisopiston kurssipaikkoja. Kaikukortti on Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella käytössä Espoossa, Kauniaisissa, Karkkilassa ja Lohjalla.

Espoolla on LUVN:ssa erityisasema suuren kokonsa vuoksi. Voimme tuki tehdä kulttuurin osalta yhteistyötä pienempien kuntien kanssa, mutta emme voi toimia koko alueen ”kulttuuripalveluresurssina”. Hyvinvointialueen kanssa tehtävän yhteistyön rahoitus pohjan tulee olla oikeudenmukainen.

Asukkaiden omaehtoisen yhteisöllisyyden edistäminen ja kulttuurilautakunnan tukemien Espoon kaupunginosayhdistysten toiminta ja yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa on tärkeää hyvinvointia ja osallisuutta edistävää toimintaa.

Harrastamisen Suomen mallin mukaisen Espoon harrastuspolun tavoitteena on saada jokaiselle lapselle ja nuorelle vähintään yksi mieluinen harrastus perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Tarvitaan yhteistyötä viestinnässä, tiedotuksessa, kampanjoissa, tapahtumissa ja digitaalisten palveluiden kehittämisessä.

Vammaispalveluiden rahoitus on säilytettävä riittävällä tasolla varmistuen, että välttämättömistä palveluista ei leikata. Myös vammaispalveluissa on jatkossakin pyrittävä välttämään ajautuminen raskaampiin ja kalliimpiin palveluihin. Yhteistyö kaupungin kanssa palveluohjauksen ja esteettömyyden edistämisen osalta on tärkeää.

3B. Sivistystoimi

Ikäihmisten kasvun määrä ja palvelutarpeen kasvu ei saa heikentää lapsiin ja nuoriin kohdistuvia palveluita. Positiivista luonnoksessa onkin, että perhekeskusten avoimmille ja ennaltaehkäiseville palveluille ei ole asetettu talouden tasapainotusvaateita, vaan päinvastoin niihin on suunnitelmassa päätetty investoida nykyistä enemmän.

Asiakastavoitteissa ruotsinkielisten lasten ja nuorten palveluiden näkyminen on erittäin tärkeää ja niiden kehittämisestä suomenkielisten palveluiden rinnalla tulee huolehtia, vaikka alueen väestörakenne muuttuukin.

Palvelutuotannolle asetetut yhteiset tavoitteet yhtenäistävät palvelutuotantoa tuotteistamalla kaikki palvelut ei saa johtaa tasapäistämiseen, jossa alueellisia eroja ei ole lainkaan mahdollista huomioida. Esimerkiksi eri kouluilla on yhteisöllisessä opiskeluhollossa hyvin erilaisia tarpeita ja näihin pitää pystyä vastaamaan. Tämä koskee myös opiskeluhoitohenkilöstöressurssien jakamisessa mahdollisuutta kohdistaa palveluita, lakisääteiseen mitoitukseen pohjautuvan jakoperusteen lisäksi, yhteistyössä opetuksen järjestäjien kanssa (toimintaympäristö huomioiden).

Kovin harva palveluverkko hankaloittaisi esimerkiksi kesken koulupäivän tapahtuvaa suun terveydenhuollon käyntiä ja näistä tulee pidempiä poissaoloja.

Rakenteet ja nykyinen tiedonsiirto eivät vielä tue riittävää yhteistyötä.

Uuden hyvinvointialueorganisaation rakentaminen ollut hidasta ja kallista. LUVN:in menojen kasvua on hidastettava ja tuottavuutta parannettava ilman, että lasten ja nuorten palveluita sopeutetaan kestävästi. LUVN:in tulee ohjata ydinresurssit asiakasrajapintaan. Näkemyksemme mukaan LUVN:in raskas ja rahoitusvajeinen organisaatio tulee "leanata". Muutokset on vielä helppo toteuttaa, kun pitkään jatkuneita toimintatapoja ei ole. Tavoite, että henkilöstömäärä ei kasva, on talouden osalta tärkeä, mutta kasvavien opiskelijamäärien näkökulmasta huolestuttava.

Mielenterveys- ja päihdepalveluissa erityisesti päihteillä oireilevien nuorten hoitopolkujen ja eri tahojen roolien selkeyttäminen varhaisesta tuesta opiskeluhollossa aina erikoissairaanhoidon saakka olisi tärkeää.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen palvelurakennetta tulee keventää LUVN:in alueella. Perheiden osallisuuden lisäksi myös lasten ja nuorten osallisuus palveluiden suunnittelussa ja arvioinnissa on tärkeää. Tässä voisi hyödyntää entistä tehokkaammin esim. nuorisovaltuustoja ja koulujen oppilaskuntia.

Espoon oppilaat ja opiskelijat eivät aina saa riittävää tukea ja apua hyvinvointiinsa koulupsykologilta ja -kuraattorilta tai kouluterveydenhoitajalta. Opiskelija- ja oppilasmäärän kasvun myötä palvelutarve ja -velka tulee kasvamaan nykyisestä. Espoota huolettaa lisäksi palvelutarpeen ja tarjonnan epätasainen saatavuus hyvinvointialueen sisällä. Henkilöstön jatkuvat saatavuusongelmat LUVN:issa huolettavat kasvun ja oppimisen toimialalla erityisesti koulupsykologien osalta.

Hyvinvointialueen toiminnan tulee perustua oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin: opiskeluhoito on yhteisöllistä ja sen tulee tapahtua koulussa tai sen välittömässä läheisyydessä. Lainmukaista ja käytännössä hyvin toiminutta yhteisöllistä opiskelijahuoltoa ei saa rikkoa. Opiskeluhoollon palvelutuotteissa tulee varmistaa ennalta ehkäisevien, koko yhteisön hyvinvointiin liittyvien palveluiden ensisijaisuus ja niiden riittävä resurssointi.

Tehokas ja monikanavainen viestintä lapsille, nuorille ja perheille opiskeluhoollon palveluista on tärkeää. Espoossa monikielisten lasten ja nuorten osuus on suuri, joten viestintää palveluista tarvitaan myös muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Myös etätulkkauksmahdollisuus opiskeluhoollon henkilöstölle on tärkeä. Monikielisten lasten palvelutarve on usein myös suurempi, mikä tulee huomioida resursoinnissa. Palveluiden yli- ja alikäyttö eri ryhmissä on haaste, jossa tarvitaan myös yhteistyötä. Asiakastietojärjestelmien (oppilaan tiedot) väliseen tiedonkulkuun tulee saada selkeät toimintamallit.

Perheneuvolapalveluista tiedottamista tulisi tehostaa, erityisesti maahanmuuttotauksaisille, ja hyödyntää tässä mm. varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen verkostoja. Perhesosiaalisuudessa on tärkeä olla tarpeeksi resursseja, jotta varhaisen tuen palvelut toteutuisivat. Lastensuojelun palvelut eivät toimi. Espoon kouluista ja päiväkodeista nykyisin tehtävät lastensuojeluilmoitukset eivät tällä hetkellä johda lastensuojelutarpeen riittävään selvittämiseen. Lastensuojelun tulisi pystyä ottamaan asiakkuuteen tukea tarvitsevat perheet nykyistä nopeammin ja kattavammin. Perheen tulisi saada varhaista tukea perhesosiaalisuudesta jo ennen kuin tilanne kriisiytyy. Ankkuri-toiminnan tehostaminen ja resurssointi on tärkeä toimenpide rikoksilla oireilevien nuorten varhaisessa tuessa.

3C. Työllisyys

Työvoiman saatavuus ja TE2024 –uudistus ovat merkittävä yhteistyörajpinta hyvinvointialueen ja kaupunkien kesken. Vuoden 2025 alusta voimaan tulevaa TE-palveluiden siirtoa kuntien vastuulle valmistellaan parhaillaan tulevilla työllisyysalueilla. Työllisyys ja elinkeinopalvelut tulevat olemaan kuntien toiminnassa merkittävä tehtävä. Lainsäädäntö painottaa nopeaa työllistymistä, joten myös toiminnan tavoitteet muuttuvat ja selkeyttävät työllistymisen tukemisen vastuita. Kuntien kannustava rahoitusmalli ohjaa toimintaa varhaiseen ja kattavaan asiakkaiden palvelutarpeiden arviointiin sekä koulutuksen ja työnantajayhteistyön kehittämiseen – osaavan työvoiman työnvälitykseen.

Lakisääteisistä palveluista merkittäviä yhteistyötä vaativia palveluita ovat työttömän terveystarkastus, kuntouttava työtoiminta sekä työllistymistä edistävä yhteispalvelu. Työttömän terveystarkastuksia on THL:n seurannan mukaan Länsi-Uudellamaalla saanut 2,9 % työttömistä vuonna 2022. Jo nyt ministeriöistä tulee vahvaa ohjausta monialaisempiin työkyvyn tuen tiimeihin, joissa on yhteen nivottu sekä sosiaali- ja terveydenhuollon, että työllisyyden ja Kelan toimijat. Tästä Espoon kohdalla on kokemusta STM:n työkykyhankkeen kautta. TE24-uudistuksen myötä myös laki työllistymisen monialaisesta tukemisesta siirtää monialaisen yhteistoiminnan painopistettä

ja palvelua tuotetaan yhdessä riippumatta työttömyyden kestosta. Lisäksi lakiin tulee ensimmäistä kertaa nuorten monialainen matalan kynnyksen palvelu, ohjaamot.

Työllisyys Espoon näkökulmasta LUVN:in palveluiden painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen ja ennaltaehkäisyyn tukee yhdyspinnalla tapahtuvia muutoksia. Näin voimme yhteistyössä edistää asukkaiden työkykyä mahdollisimman varhain ja estää työttömyyden pitkittymistä. Digitaalisuuden huomioiminen palvelukanavana entistä enemmän on hyvä ja perusteltu suunta, jossa on myös hyvä varmistaa yhteistyö. Kun painopistettä siirretään varhaiseen tukeen ja palveluita digitalisoidaan, on etenkin työllisyyden yhdyspinnan palveluiden asiakkailta vahva tuen ja kohtaamisen tarve sekä myös haasteita digitaalisten välineiden ja palveluiden käytössä.

Haastavimmassa tilanteessa olevien asiakkaiden tilanteita ei yksikään toimija pysty ratkaisemaan yksin. Kuten myös LUVN:n palvelustrategiassa todetaan, työ vaatii koordinoitua vahvaa yhteistyötä, kunkin toimijan osaamisten ja vastuiden selkeää määrittelemistä ja yhdessä sovittuja toimintamalleja. TE24-uudistuksen yhteydessä työllisyysalueiden tehtävät keskittyvät selkeästi lakisääteisiin tehtäviin ja omiin vahvuuksiin, joita on työllistymisen tukeminen, osaamisen kehittäminen koulutuksen järjestäjien kanssa sekä tiivis työnantajayhteistyö. Tärkein yhteistyökumppani LUVN:n puolelta Työllisyys Espoolle on yhteiset sosiaali- ja terveystyöpalvelut. Tiivis monialainen yhteistyö näkyy palvelustrategian kohdassa 4.1.5 Aikuisten sosiaalipalvelut ja toisaalta suunnitelmassa 4.1 huomioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio. Toiveena on näin ollen, että jo hyvässä alussa oleva yhteistyörakenteiden luominen kattaa asiakkaan näkökulmasta laajasti hänen tarvitsemansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä yhteistyökumppaneiden työllisyyden, Kelan ja järjestöjen palveluiden yhteensovittamisen. Erityisen hienoa on, että osatyökykyisten työllistymisen edellytysten tukeminen yhteistyössä tulee palvelustrategiassa esille. Tämä on laajasti tunnistettu haastava tehtävä, jonka onnistumisen eteen voimme yhdessä työskennellä. Viitaten Sosiaali- ja terveysministeriön suosituksiin työkyvyn ja työllistymisen tukeen hyvinvointialueilla (STM tiedote 2.5.2023) sekä Työkäiset hyvinvointialueilla 1.0 tarkistuslistan (STM 3.3.2023) toimintaan tulisi järjestää riittävät resurssit sekä hyvinvointialueen tulisi toimia aktiivisesti yhteistyön edistämiseksi. Yhdessä työllisyysalueiden kanssa tulisi toiminnalla löytää yhteiset seurattavat mittarit sekä sellaiset kannustimet, jotka varmistavat asiakkaiden palveluiden saamisen.

3D. Maahanmuutto ja kotoutuminen

Länsi-Uudenmaan väestörakenteen muutos nivoo yhteen hyvinvointialueen strategisen suunnittelun ja Espoon kaupungin strategian kunnianhimoisen ”Suomen paras kotouttaja” -tavoitteen. Kuten palvelustrategialuonnoksessa todetaan, espoolaisten osuus Länsi-Uudenmaan vieraskielisistä asukkaista kasvaa edelleen nykyisestä 84 prosentista. Rinnakkain toimeenpantavien, hyvinvointialueen ja Espoon kaupungin samansuuntaisten tavoitteiden toteutumisessa kaupungin näkökulmasta keskeistä on se, minkälaisiin johtamisrakenteisiin hyvinvointialue ko. asioiden suhteen päätyy. Nyt nämä rakenteet ovat edelleen auki.

Luonnoksessa avataan (s. 14) palveluiden järjestämisen periaatteet. Espoon lausunnossa ei ole laajemmin kommentoitu hyvinvointialueen määrittelemiä strategisia periaatteita, mutta maahanmuuton osalta seuraavat asiat olisi huomioitava:

Anna asiakkaan valita, siirry järjestelmälähtöisestä asiakaslähtöisyyteen.

Tavoitteena on palveluiden joustavuus ja asiakkaan laaja valinnanvapaus. Kuten luonnoksessa todetaan, kaikilla ei ole halua, kykyä tai voimavaroja omaan valintaan. Mm. sosioekonominen asema, koulutustaso ja palvelujärjestelmän tuntemus asettavat tämän suhteen osan maahanmuuttajista merkittävästi suomalaistaustaisia asiakkaita heikompaan asemaan. Jos tähän liittyvä tuki organisoidaan kaupungin ja hyvinvointialueen palveluissa erikseen ja edelleen LUVN:n sisällä eri palvelualueille, on asiakkaiden tuen lähtökohtana hallintorakenteet, ei asiakastarpeet. Tarkoituksenmukaista olisi jatkaa poikkihallinnollista ja moniammatillista maahanmuuttajien neuvonta- ja ohjauspalvelua kaupungin ja LUVN:n yhteistyönä Hello Espoo -infossa. Espoon ja LUVN:n kumppanuuden pohjalta syntyy keskitetty maahanmuuttajien neuvonnan ja ohjauksen malli LUVN:n sisään (vrt. tehostamisella perusteltu vammaispalveluiden ja ikääntyneiden palveluiden keskittäminen sivuilla 45 ja 50).

Vahvista perustasoa, parannamme saatavuutta ja saavutettavuutta.

Esim. lasten terapiapalveluista ja lastensuojelun palveluista on sote-uudistusta edeltävältä ajalta näyttöä siitä, että ilman määrätietoista kehittämistyötä kevyemmät ja varhaisemmat palvelut eivät ehkäise suomalaisväestön tapaan raskaisiin palveluihin pääymistä. Kyse voi olla sekä palveluiden kohdentumisesta ja saavutettavuudesta että ehkäisevien palveluiden vaikuttavuudesta eri ryhmien kohdalla. Kohdennettua kehitystyötä on tämän väestökehityksen oloissa välttämätöntä jatkaa eri palveluissa ja luonnoksessa esiin nostettu tutkimustyön vahvistaminen (s. 29) ja operatiivisen toiminnan mittarit (kuten COCI-indeksi s. 30) tulee saada palvelemaan tätä työtä. Asian relevanssia alleviivaa paitsi ulkomaalaistaustaisen väestöosuuden kasvu, myös heidän suomalaistaustaisia keskimäärin heikompi sosioekonominen asemansa. Esimerkiksi Espoon työllisyyspalveluista 60 % on vieraskielisiä ja vuoden 2022 Espoon aikuisten sosiaalityön asiakkaista heitä oli 52 %. Hienoa on, että luonnoksen mukaan ”tunnistamme palveluiden yli- ja alikäyttöä eri väestöryhmissä, ja teemme tiedon pohjalta tarvittavia toimenpiteitä” (s. 21).

Valitse kustannustehokkain tapa, pienellä panoksella mahdollisimman suuri vaikuttavuus.

Koska vieraskielinen väestö ja sen kasvu keskittyvät Länsi-Uudellamaalla hyvin voimakkaasti Espooseen, ei kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyön maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa ja ulkomaalaistaustaisen väestön palvelutuotannon kehittämisessä tulisi lähteä kaikkien kuntien pienimpien yhteisten nimittäjien pohjalta. Inkoossa on asukkaita alle 6 000, Espoossa vieraskielisen väestön kasvu oli vuoden 2022 aikana yli 7 100 henkilöä, mikä vastasi 96 prosenttia koko Länsi-Uudenmaan väestönkasvusta. Näiden realiteettien pohjalta rinnakkain esitetyt tavoitteiden ”yhtenäistämme palvelutuotantoa” ja ”hyödynnämme mittakaavaetuja” (s. 24) voidaan nähdä olevan ainakin osittain keskenään ristiriidassa ulkomaalaistaustaisten palveluiden kehittämisessä. Kotoutumisen tukemiseen liittyvät mittakaavaedut ovat Espoossa ja niiden toteutumista ei tulisi estää asiakasvolyymin kannalta epätarkoituksenmukaisella palvelutuotannon yhtenäistämällä.

Suomen työllisyyden kasvusta vuosituhanen vaihteen jälkeen yli 100 % on tullut vieraskielisten asukkaiden tekemästä työstä. Henkilöstöä koskien luonnoksessa todetaan, että LUVN hankkii työvoimaa ulkomailta. Suomalaistaustaisen väestön huoltosuhteen kehityksen ja aiemman työllisyyden kasvun rakenteen huomioiden tämä on realismia. Myös jo maassa olevan ulkomaalaistaustaisen työvoimareservin parempi hyödyntäminen tulisi mainita. Sekä Suomeen töihin tulevien ja jo täällä asuvien

rekrytoitavien kohdalla olisi viisasta linjata strategiassa kehittyvällä Suomen virallisten kielten osaamisella sekä LUVN:n palvelukseen tulevien, että ostopalveluiden henkilöstöön rekrytoitavien tuesta Suomen virallisten kielten osaamisen suhteen. Työllisyyspalveluiden siirtyessä kuntien vastuulle, on LUVN:n ja kaupungin kyettävä hyvään yhteistyöhön työvoiman maahanmuutossa, maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatiossa sekä säänneltyihin ammatteihin pätevöittävien koulutuspolkujen rakentamisessa kummankin organisaation työvoimatarpeisiin vastaamiseksi.

Mielenterveyspalvelut (s. 33) ei ole mainintaa maahanmuuttajista, vaikka THL on toistuvasti tuonut esiin huolta maahanmuuttajien mielenterveyspalveluiden saatavuudesta ja laadusta. Erityisesti kansainvälisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneilla on traumakokemusten takia usein erityisiä palvelutarpeita.

Perhekeskus (s. 35): Kotona lastaan hoitavien vanhempien, useimmiten äitien kotoutumisen tuessa on ollut Suomessa puutteita, joita mm. OECD on kritisoinut ja joita pyritään korjaamaan kotoutumisen tuen lainsäädäntöä uudistamalla. Toisaalta esim. lasten terapiapalveluiden läheteissä HUS:n palveluihin ja lastensuojelun raskaissa palveluissa on maahanmuuttajilla ollut suurta yliedustusta. Perhekeskuksen ja työvoiman ulkopuolella olevien vanhempien kotoutumistyön kehittämisessä tulisi tehdä tiivistä LUVN:n ja kaupungin yhteistyötä.

Lastensuojelu- (s.30): Tavoitteena on ”lastensuojelun asiakkaiden suhteellinen osuus alaikäisestä väestöstä ei kasva”. Jos väestöryhmäkohtaiset osuudet pysyvät ennallaan, mikä on maahanmuuttajien väestöosuuden nopean kasvun vaikutus tuloksiin? Tavoite on kunnianhimoinen ja vaatii toteutuakseen toimivaa yhteistyötä kaupungin palveluiden (kasvatus ja koulutus, vanhempien kotoutumisen tukeminen) kanssa.

Ikääntyneiden palvelut (s. 42): Ei mainintaa vieraskielisistä asiakkaista, vaikka pidemmän maahanmuuttohistorian omaavien maiden kokemukset osoittavat, että työikäisenä hankittu ja ikääntyessä unohdettava uuden kotimaan virallisen kielen taito on erityinen haaste. Myös ikääntymisen mukanaan tuomat toimintakyvyn haasteet vaikuttavat THL:n tutkimustiedon pohjalta jakaantuvan epätasaisesti mm. liikuntatottumusten erilaisuuden takia. Tuoreen vieraskielisen väestön ennusteen mukaan Espoossa vieraskielisen väestön kasvu on 2021–2040 alle 65-vuotiaiden kohdalla 125 % ja 65 vuotta täyttäneiden kohdalla 435 %.

3E. Varautuminen ja sisäinen turvallisuus

Palvelustrategiassa oli varsin niukasti varautumisesta ja turvallisuudesta, ja pelastuslaitoksen palvelua ei ollut kuvattu ollenkaan. Oletamme, että sitä käsitellään erikseen. Niiltä osin, missä LUVN vastaa varautumisesta myös espoolaisten osalta, haluamme varmistaa, että asiat ovat toimintakunnossa myös häiriötilanteissa.

Kokonaisuudessaan Espoon kaupungilla on jo olemassa tarvittavat rakenteet yhteiselle tekemiselle, eikä niiden määrää tulisi tarpeettomasti kasvattaa tai siitä tulisi olla huomattavaa lisäarvoa. Espoon vastuuhenkilöille on jo olemassa riittävät verkostot yhteistyön tekemiseksi ja tilannekuvan välittämistä varten. Harjoituksia järjestetään nyt jo niin paljon, että niihin on vaikea saada osallistujia. Järjestäjiä riittää, esimerkkinä PV, HVK, ESAVI + kaupunkien omat harjoitukset (PKS ja C6). Emme tarvitse tähän lisäksi HVA:n tai pelastuslaitoksen koordinoitua ja ohjausta. Eikä heille ole sellaista tehtävää lain mukaan määritelty.

4. Lämpileikkaavat näkökulmat: Miten arvioitte palvelustrategialuonnoksen sisällön kattavuutta ja tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyön näkökulmasta?

Espoo kokee talouden lämpileikkaavana näkökulmana, eikä hyväksy resurssien ohjautumista sote-uudistuksen myötä kasvukaupunkien lasten ja nuorten palveluista hyvinvointialueiden ikääntyvien palveluihin. Espoo haluaa nostaa esille seuraavia lämpileikkaavia teemoja:

- Kaupunkiseutujen kehityksellä on kriittinen merkitys koko maan kestäväälle talouskasvulle ja julkisten palvelujen rahoitukselle. Kaupungeissa ratkaistaan Suomen onnistuminen kestäväen kasvun haasteissa, kuten työperäisessä maahanmuutossa, innovaatioiden ja investointien edistämisessä, elinkeinorakenteen uudistumisessa ja ilmastotavoitteiden saavuttamisessa. Sote- ja pelastustoimen uudistuksen rahoitusmalli ei edelleenkään huomioi suurten kaupunkien kasvun haasteita eikä kasvun edellyttämien investointien rahoitusta ja jo tehtyjen investointien takaisinmaksua.
- Espoon rahoitusrakenne muuttuu. Muutoksen jälkeen valtionosuuksien merkitys Espoon kaupungin rahoituksessa kasvaa nykyisestä 9 prosentista lähes 35 prosenttiin, mikä heikentää investointikykyä. Espoon verorahoituksen kasvu hidastuu, kun asukkaiden määrän ja ansiotason mukaan kehittyvää verotuloa korvataan valtionosuudella. Valtionosuuksien vuosittainen kasvu on riippuvainen valtion päätöksistä ja viimeisen 10 vuoden aikana valtionosuuksia on leikattu yli 2 miljardiolla eurolla. Valtionosuusrahoituksen suuri osuus hidastaa rahoituksen yleistä kasvua kasvavassa kaupungissa ja luo väärän kannustimen. Kasvavalla kaupungilla tulisi olla kannustin verorahoituksen kasvattamiseen, ei valtionosuuksien korotuksiin.
- Espoo on voimakkaasti kasvava kaupunki. Palvelutarve kasvaa voimakkaasti erityisesti varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa, tämä edellyttää kasvavia investointeja päiväkotit- ja koulutiloihin. Lisäksi kasvavan kaupungin tulee investoida kestävästi uusien ja kasvavien asuinalueiden infrastruktuuriin sekä kestävään joukkoliikenteeseen.
- Espoon kaupungin investointitarpeet jatkuvat suurina, mutta koska sote-uudistus hidastaa verotulojen ja vuosikatteen kasvua on investointitasoa ollut pakko rajoittaa.
- Espoo näkee, että hyvinvointialueiden tulee ratkaista itse oman taloutensa tasapainottaminen. Jollei talouden tasapainottaminen toteudu, valtion tulee käynnistää arviointimenettely. Espoolta siirtyi 190 milj. euroa enemmän rahaa kuin tehtäviä sote-uudistuksessa. Tästä 190 milj. eurosta 76 milj. euroa jäi pysyväksi menetykseksi ja muutosrajoitin on 114 milj. euroa ja se inflatoituu vuosien kuluessa, koska sitä ei korjata elinkustannusindeksillä.
- PKS hallitusohjelmataavoitteista kohta 1: Kaupungeille taataan niiden välttämättömien kasvuinvestointien rahoittamiseen riittävän suuri osuus veropohjasta, muun muassa yhteisöverokertymästä. Valtionosuusjärjestelmässä otetaan paremmin huomioon kaupunkien erityiset piirteet ja haasteet. Kansantalouden näkökulmasta keskeisimmän alueen taloudellisia toimintaedellytyksiä ei heikennetä.

5. Muut kysymykset ja kommentit: Millaisia muita hyvinvointialueen ja kuntien väliseen yhteistyöhön liittyviä ja palvelustrategiaa koskevia kysymyksiä tai kommentteja haluatte esittää?

Palvelustrategiassa ei nosteta merkittävästi esiin kuntien ja hyvinvointialueen välistä tietopohjan kehittämistä. Asiakkaat ja asukkaat ovat alueella yhteiset ja yhteisen tilannekuvan luominen on arvokasta. Tämä vaatii, että kuntien kanssa kehitetään ja rakennetaan yhteinen tapa, jossa tiedonvaihto tietoturvallisesti onnistuu. Onkin tärkeää, että tiedon hyödyntämisestä ja tietosuojakysymyksistä käydään yhdessä vuoropuhelua, jotta molemmilla tahoilla on parhaat edellytykset ja tietopohja omien palveluiden tehokkaaseen järjestämiseen.

Muita esille nousseita kysymyksiä:

- LUVN:in palvelujen rajapintakuvaus kaupungin toimintoihin puuttuu kokonaan
- Osallistaminen: Onko Espoon toimintoja ja toimijoita erityisesti rajapinnoilta osallistettu? Osallisuustyössä ei kuvata kaupunkien tai kuntien osallistamista.
- LUVN:in siirtymän loppuselvittelytyö kesken mm. yhteiskäyttötilat ja niistä perittävät vuokratulot, sähkösopimusten epäselvyydet, kaupunki maksaa kuluja, jotka eivät enää kaupungille kuulu, mutta niistä sopiminen on hankalaa.
- Asiointipalveluratkaisut oltava kuntalaisten edun mukaista. Asiakkaat ottavat edelleen talouspalveluun yhteyttä, koska LUVN:lta ei tavoiteta oikeaa taho.
- Henkilöstötavoitteista ei mainintaa työpaikkojen ja henkilöstön/asiakkaiden turvallisuudesta.
- Mielenterveys- ja terveystalouden kehittämisessä tulee huomioida avohoidon ja asumispalveluiden vaikutukset lähiympäristön turvallisuuteen yhdessä alueen muiden toimijoiden kanssa (kunta, poliisi jne.)
- Sivulla 60 ja sivulla 74 on sama kuva, mutta eri otsikolla. Sivun 74 otsikko on vaikeaselkoinen.
- Liitteen 2 skenaariotarkastelussa ei kuvata aikaväliä, jota se koskee.
- Liitteen 3 väestötarkasteluihin tulee yksilöidä tietojen lähteet ja käyttää Espoon osalta Espoon kaupungin väestöennustetta.
- Liitteen 3 väestötarkasteluissa tulee kuvata myös väestön määriä. Pelkän prosentuaalisen kasvun tai vähenemisen tarkastelu ei anna todenmukaista kuvaa siitä, millaisesta henkilömäärästä muutoksessa on kyse. Palveluverkon ja palvelujen järjestämisen näkökulmasta myös henkilömäärillä on merkitystä. Prosentuaalisesta tarkastelusta näkee toki alueellisen kehityksen erot, mutta tarkastelu ei ole tällaisenaan riittävä.
- Käytettyä terminologiaa on syytä tarkentaa ja monikielisen väestön (esim. s. 79–80) sijaan puhua vieraskielisestä väestöstä. Myös vieraskielistä väestöä koskeviin tekstinosiin tulee merkitä lähteet näkyviin.
- Sivujen 81–83 hyvinvointitarkastelussa tulee merkitä näkyviin tietolähteet ja miltä ajalta tiedot ovat. Tuloerojen osalta voisi ehkä tarkastella muutakin kuin kokonaiseläkkeiden eroa, joka sinänsä on ikäihmisten hyvinvoinnin näkökulmasta relevantti tarkastelukohde.